

НАЦІОНАЛЬНА МОВА – ВИРАЗНИК МЕНТАЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Мова як суспільне явище – це національний організм, який є не лише найважливішим засобом спілкування людей, джерелом інформації про світ, насамперед про свій народ, інтелектуальним проявом особистості, основою духовності народу, історичної свідомості, але і його творцем. Вона акумулює людські знання у сферах матеріальної і духовної культури, відтворює динамічні картини сьогодення, зміни у суспільному житті, політичні погляди на тому чи іншому історичному етапі, створює скарбницю культурних цінностей.

Мова – визначальна ознака держави, твердиня кожного народу, засіб самоідентифікації нації та єднання громадян у суспільство – історичну спільноту. “Хоч мова як загальнолюдський феномен – організм функціонально-універсальний, форми його вияву різні, і кожний народ у власній мовотворчості йде своїм шляхом, часто неторованим і тернистим. При цьому кожна мова по-своєму неповторно передає суть людської мови взагалі” [4, 67]

Формування народу в націю супроводжується мовним самоствердженням, яке усуває з національного життя чужу мову або застарілу свою. Унаслідок цього мова стає національною у своїй самобутності. “Різні позначення світу речей у різних мовах – це й різне його бачення різними народами. Тому інтелектуальну самобутність народів можна вважати наслідком їхніх мов” [4, 105]

Мова нації – універсальна система, яка є національною душею народу, його світом, духовністю. Тому цілком погоджуємося з думкою В. фон Гумбольдта: “Мова є немовби зовнішній вияв духу народів: мова народу є його дух, а дух народу є його мова” [4, 68]. Отже, дух національної мови виявляється у єдності духовної народної сили з набутком окремого індивіда і є “засобом самовираження кожної конкретної людини” [3, 214]

Саме мова допомагає особі самоусвідомити себе, і через неї відбувається становлення національної самосвідомості. Слово наші предки прирівнювали до самого життя. Слово породжувало й пояснювало життя, було запорукою безкінечності майбутнього. Воно лікувало, допомагало, втішало, рухало на подвиг, надихало. І все це відбувалося само собою, природно. Мова, кожне слово не випадкові у світі, у кожного – божественна, космологічна біографія. Світ постає у мові як гармонійний, оновлений, оформлений, структурований, як природа, завдяки чому в ньому можна жити. Але світ мови – це витворений світ, створений Богом, один із найголовніших пластів національної культури. “Споконвіку було Слово, а слово в Бога було, і Бог було Слово. Воно в Бога було споконвіку. Усе через Нього повстало, і ніщо, що повстало, не повстало без Нього. І життя було в Нім, а життя було Світлом людей. А Світло у темряві світить, і темрява не обгорнула його” [5, 112] Справді, саме Слово є першопочатком Господнього творіння, найвищий Божий дар нам усім, тобто є найголовнішою ознакою духовного буття людини, частка божого подиху в кожному із нас. Отже, мова – це дух людини як духовного організму і дух народу як організму суспільного, оскільки здатність до неї закладена в кожному індивіді, але реалізується вона лише в процесі спілкування. У ній виявляється генотип нації, досвід її буття, їй належить першорядна роль у формуванні менталітету народу, його унікального психоустрою. “Ментальність – це спільне “психологічне оснащення” представників певної культури, що дає змогу хаотичний потік різноманітних вражень інтегрувати свідомістю у певне світобачення” [8, 4]. Тобто, здебільшого під цим терміном розуміють “глибокий рівень свідомості, від якого залежить специфіка світосприймання, світобачення, орієнтація і поведінка людини (спільноти) в реальності. Іншими словами, ментальність обумовлює, визначає особливості душі, серця і розуму, вона є серцевиною того, що називають характером народу і що значною мірою робить людей українцями, євреями, німцями, турками, японцями і т.д.” [7, 199].

Національні особливості проявляються у характері, поведінці, побуті, традиціях, звичаях, обрядах і насамперед у національній мові. Українська нація впродовж віків перебувала об’єктом гноблення чужинцями. Споконвічна державна політика Московської імперії – геноцид, етноцид і лінгвоцит. Це фізичне і духовне знищення народу, його мови: “Все немосковське має зникнути, згинути, розсмоктатися. Імперія крокує далі по ще не постиглих трупах народів. Крокує до нових підбоїв. Ніколи етноцид не набув такого розмаху й інтенсивності, як за советської влади” [2, 95]. Це і робила Російська імперія, особливо у більшовицький період, з мовами і писемним словом підлеглих народів. Політики минулого знали, що мова пов’язана з формуванням нації як окремої усвідомленої єдності, що вона головний комунікативний посередник у суспільному житті, що лише вона забезпечує єдність етносу. Історія має численні приклади того, що із зникненням мови зникає і нація. Це гірше, ніж утрата державності. Держава може відновитися, а якщо її не було, то виникнути. Коли ж народ остаточно втрачає мову, він припиняє своє існування назавжди. Чи

не найточніше про це сказав Іван Огієнко: “Мова – то серце народу: гине мова – гине й народ” [6, 196]. Тобто, знецінення мови знецінює її носіїв, знецінює націю і її духовну культуру. Мова моделює і вчинки людей, вона показує світові, які ми є: якщо знаємо й шануємо державну мову, то поважаємо й себе, і заслуговуємо поваги до інших.

Мова – це форма нашого культурного і національного життя. Вона виконує важливу філософсько-світоглядну функцію: прив’язує етнос до ландшафту, а це в свою чергу сприяє створенню нації, її розвитку й оформленню в державу. Рідна земля, природа – основа ментальності етносу, а відтак є органічним складником самосвідомості й національного характеру. “Побутування на спільній території породжує спільність свідомості, почуттів і прагнень, спільність долі – географія стає історією. Територія, заселена етносом, з її степами і горами, ріками і морями, її підсонням, кліматом, ґрунтами і надрами, рослинністю і тваринним світом – усе це переходить через душу, відображається в психіці людей, що складають етнічну спільноту, і втілюється у легендах, піснях, переказах, прислів’ях, у традиціях, звичаях, ритуалах способах господарювання, у взаєминах між людьми, у ставленні до свого і чужих МИ” [7, 33]. Мова теж не існує у відірваності від рідної землі, а навпаки зближується з нею, закорінюється в ній, породжуючи національно свідому особистість. “Етнос бере свій початок на певній території, і, коли він її втрачає, то вона продовжує для нього існувати в його культурі, мові, у свідомості” [7, 41].

Важливо зазначити, що у процесі генетичного і культурного наслідування етнос переймає від своїх родичів і свого оточення мовні звички, культурні традиції, моделі світосприйняття і конституційні схильності.

Національна мова концентрує весь інтелектуальний потенціал нації і в такий спосіб у процесі історичного розвитку врешті-решт переростає в могутню рушійну силу суспільного прогресу. Це добре розуміли й розуміють політики чи не всіх держав. У сучасному світі не існує моно-національних спільнот, і Україна в цьому випадку не є винятком. Етнічна активність, національна свідомість українців була тією рушійною силою, що рухала історичний процес.

Важливо зазначити, що національна свідомість належить до найважливіших умов культурного розвитку етносу, головним складником якого є національно свідомий індивід, здатний до культурного акумулювання знань, досвіду інших народів. Національна свідомість формується, набувається, виховується середовищем, освітою, довкіллям і нерозривно пов’язана з етнопсихологічними основами мовного спілкування.

Державницький світогляд передбачає проведення активної, цілеспрямованої мовної політики, орієнтованої на виховання національно свідомої мовної особистості.

Формування здорового правового суспільства великою мірою залежить від національної ідеї. Ідеологічно викривлене розуміння понять “націоналізм”, “національна ідея” було причиною страждань, життєвих трагедій мільйонів чесних патріотів-українців. Адже національну ідею не можна прищепити народові, бо це буде не національна, а імперська, чи якась інша ідея. Національна ідея має універсальний характер, тобто вселюдські і всечасові чинники, що ґрунтуються на найвищих якостях – свободі і справедливості.

Найважливішими рисами української національної ідеї є соборність і державність України. “Поняття соборності народу і національної ідеї загалом якнайтісніше пов’язане з його мовою, позаяк народ – це, як знаємо, передусім мовна спільнота. Для усвідомлення необхідності своєї соборності і державності українцям немає потреби, як це часто роблять ідеологи інших націй, конструювати своє минуле або, що більше, привласнювати чужу історію, як це вчинила з українською минувшиною Московська імперія.” [7, 169].

Національна ідея – невичерпне джерело духовної стійкості, мужності і благородності нації. Вона додає народові сил, підносить його у світовому співтоваристві, сприяє вільному розвитку національних культур, збагачених духовним досвідом братніх народів і всього людства. “Відсутність національної ідеї ... гальмує національний розвиток етносу, послаблює його духовні сили, зменшує внесок до світової культури й цивілізації, знижує його престиж” [7, 167].

У національно-мовному питанні важко відректися від застарілих звичок, методів, уявлень і стереотипів. Ідеологічні догми перешкоджають відродженню національної свідомості, створенню макроклімату, де торжествувало б доброзичливе співробітництво незалежних людей різних національностей.

За українською мовою закріплено статус мови державної й мови міжнаціонального спілкування. Отже, в Україні державною мовою може бути і є тільки одна мова – українська. “Державність мови є прикметою і символом державності народу. Але значення удержавлення мови аж ніяк не вичерпується його символічною стороною. Між національною мовою і національною державністю існує повна взаємозалежність. Без мови неможливе нормальне функціонування національного організму, в тому числі його державних форм” [5, 80].

Мрія кожного народу – жити заможнo і самостійно, розбудовувати свою матеріальну і духовну культуру. Адже та чи інша нація виборює державність насамперед для того, щоб створити

умови для вільного розвитку власних традицій, власної етнічної, культурної і духовної самобутності, а отже, і якомога повніше розкрити й реалізувати свої творчі можливості. А це можливе лише за умови повнокровного функціонування національної мови.

Дбати про захист рідної мови, її престиж – найважливіший і святий обов'язок кожного свідомого й освіченого представника свого народу. Адже втрата рідної мови для нації означає втрату державних позицій.

Щодо національних меншин, то їм гарантується вільний розвиток рідних мов, але це не повинно завдавати шкоди функціонуванню офіційної мови.

Державний статус української мови є одним з найвищих виявів самоутвердження української нації. Тому немає потреби політизувати мовне питання, а знати, що держава утверджує свій престиж на світовій арені через законодавче забезпечення і розвиток української мови в усіх без винятку сферах суспільного життя.

Список використаних джерел

1. Біблія: Євангелія від Івана. – [б.м.в.]: Українське біблійне товариство. – 1992. – 1255 с.
2. Вудка Ю.А. Московщина: Мемуарний есей / Вудка Ю.А. – Лондон: Українська Видавнича Спілка, 1978. – 298 с.
3. Гегель Г.В.Ф. Энциклопедия философских наук. Т. 3. Философия духа / Гегель Г.В.Ф. – М.: Мысль, 1977. – 471 с.
4. Гумбольдт В. фон. О различии строения языков и его влияния на духовное развитие человечества / Гумбольдт В. фон. Избранные труды по языкознанию. – М.: Прогресс, 1984. – 397 с.
5. Коган М.С. Человеческая деятельность: Опыт системного анализа / Коган М.С. – М.: Политиздат, 1974. – 327 с.
6. Огієнко І.І. (Митрополит Іларіон). Історія української літературної мови / Огієнко І.І. (Митрополит Іларіон) – К.: Либідь, 1995. – 296 с.
7. Радевич-Винницький Ярослав. Україна: від мови до нації / Радевич-Винницький Ярослав. – Дрогобич: Видавнича фірма "Відродження", 1997. – 360 с.
8. Українська душа. – К.: Фенікс, 1992. – 128 с.

Анотація. У статті досліджуються проблеми ментальності українського народу, проблеми буття нації крізь призму мови як домінуючої ознаки етносу; простежується розвиток, становлення і відродження української мови.

Ключові слова: національна мова, менталітет, розвиток, становлення, державність мови.

Summary. The article deals with the issues of mentality of the Ukrainian people the nation through the prism of the language as the dominant feature of ethnicity; the development, establishment and rebirth of the Ukrainian language.

Key words: a national language, mentality, development, official status of a language.

УДК 821, 161.2.09

Третяк А.В.

ВЕЛИКЕ ВИДНО Й ЗДАЛЕКА (ГРИГОРІЙ КОСТЮК ТА ІВАН СВІТЛИЧНИЙ)

Григорій Костюк та Іван Світличний, визначні літератори, громадські діячі, – представники різних поколінь, у долях яких є досить багато спільного, хоч їхні стежки в реальному житті ніколи не переплітались. вони знакові періоди становлення новітньої української літератури: Григорій Костюк – 20-30-ті роки, Іван Світличний – 60-70-ті роки.

Обидва – селянські діти, які свідомо обрали для себе незвичний як для свого походження фах – літературу. Обидва отримали ґрунтовну освіту: Г.Костюк спочатку у Київському ІНО, а згодом – в аспірантурі у Харкові, І.Світличний – у Харківському університеті, а згодом в аспірантурі Інституту літератури Академії наук у Києві. Знехтувавши всіма спокусами молодості, надавали перевагу книгам, які виходили далеко за рамки навчальних програм.

У професійному становленні їх об'єднувало те, що мали наставниками людей одного покоління української літературної еліти: Г.Костюк своїм безпосереднім провідником вважав